

3. Шостко О. Ю. Сучасний стан організованої злочинності в Україні. *Проблеми законності*. 2016. Вип. 135. С. 136–146.
4. Павленко С. О. Шляхи удосконалення правового регулювання протидії особам, віднесеним до категорії «злочинців у законі» в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 6. С. 73–79.

Федчун Наталія Олександрівна

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗМІСТ ТА МОЖЛИВОСТІ ПРОФАЙЛІНГУ

Головне завдання будь-якої науки, що вивчає дійсність, полягає у передбаченні розвитку тих чи інших подій.

Останнім часом розширене трактування поняття «профайлінгу» включає низку прикладних соціально-психологічних методик, метою яких є оцінка достовірності інформації, що повідомляється, з невербальної поведінки людини, т.з. неінструментальна детекція брехні. Методологічними основами профайлінгу є дослідження П. Екмана, В. Фрізена, К. Шерера, М. Цукермана, Б. ДеПауло, В. А. Лабунської, О. Фрайя та ін.

Профайлінг – це термін, що має на увазі комплекс психологічних методик оцінювання та прогнозування поведінкової моделі людини на основі аналізу особливо змістовних особистісних характеристик, ознак невербальної та словесної манери поведінки.

Фактично це вміння визначати тип особистості іншого суб'єкта за конкретними ознаками поведінкової моделі: емоційне реагування, манеру мови, стиль мислення, зовнішній вигляд, міміку.

Розвиток профайлінг отримав в сфері криміналістики, використовувався для складання психологічного портрета підозрюваного з доказів, залишених на місці злочину.

В даний час профайлінг застосовується для вирішення проблем оцінки достовірності інформації при кадрових перевірках, службових розслідуваннях та в рамках кримінального судочинства з подальшою підготовкою процесуальних документів, висновків експерта та висновків спеціаліста.

Профайлінг заснований на тому, що більшість людей відчуває дискомфорт, коли бреше. «Брехун» добре усвідомлює, що його може бути викрито і покарано. І приховувати свої справжні почуття тим складніше, чим масштабніше обман.

Для розуміння природи брехні важливо усвідомлювати, що вона має місце лише у певному контексті. Змінюється контекст – змінюється уявлення про брехню. Наприклад, для одних Робін Гуд був брехливим середньовічним розбійником, для інших – борцем за народну правду та захисником знедолених.

Так, ситуація, в якій виникає і реалізується брехня, – це ситуація, що виникає при соціальній інтеракції (взаємодії), і залежить від особистісних особливостей суб'єктів, від характеру міжособистісних взаємин та всієї ситуації взаємодії в цілому. В свою ж чергу характер і зміст дезінформації певною мірою пов'язані з певними якостями особистості та іншими індивідуальними особливостями особи.

Методики профілювання безпосередньо пов'язані з психологією. Профайлер фіксує найдрібніші прояви емоцій або мікроекспресію, жести співрозмовника. Наприклад, для флегматика буде нормальним «зависнути» після цього питання. А якщо «зависне» сангвінік – це може зацікавити профайлера. Тут досвідчений профайлер повинен оперативно визначити психотип, до якого належить співрозмовник.

Психотип безпосередньо пов'язаний з особливостями характеру, поведінки особистості, нюансами функціонування його нервової системи. Усе це визначається за зовнішніми ознаками: манері будувати пропозиції, особливостям поведінки, навіть швидкості мови.

Суть методу визначення психотипу полягає у визначенні за зовнішніми ознаками, поведінкою та манерами, що становлять характер – радикалів. Це дає можливість розпізнати психологічні особливості особистості. Особистісний психологічний тип проявляється від народження та кардинально не змінюється протягом життя, але зазнає трансформацій відповідно до вимог ситуації або характеру суспільних відносин.

Всі наявні психологічні типології умовно можна розділити на дві групи:

- «набуті» психотипи – засвоєні особою патерни (моделі) поведінки в процесі соціального розвитку;
- «вроджені» психотипи – певна сукупність природніх (вроджених) якостей та рис, що характеризуються спрямованістю особистості всередину (інтроверсія) або зовні (екстраверсія).

Категорія «інтроверсія – екстраверсія» була введена швейцарським психіатром і психологом К. Юнгом, якою визначаються два базових типи особистості – протилежних і одночасно взаємодоповнюючих [1].

Так, людина є екстравертом, якщо її основні інтереси лежать в зовнішньому, об'єктивному світі, в якому особа вбачає найвищу цінність. Інтроверт ж, навпаки, вважає за краще роздуми і внутрішній світ уяви операціям з реальними зовнішніми об'єктами. Екстраверсія, таким чином, передбачає перевагу соціальних і практичних аспектів життя, на відміну від занурення в світ уяви та інтроспекції.

Психологічний тип визначається ступенем віддалення від середньої точки, тобто можна бути, наприклад, більше або менше інтровертом, більше або менше екстравертом – амбіверсія.

Під особистістю розуміється динамічна організація особливих мотиваційних систем, звичок, настанов і особистісних рис індивіда, які визначають унікальність його взаємодії з середовищем, по суті – образ (стиль) мислення даної людини, її почуття та поведінку [2].

Індивідуальність виявляється в рисах темпераменту, характеру, звичках, переважаючих інтересах, в якостях пізнавальних процесів (сприймання, пам'яті, мислення, уяви тощо), в здібностях, індивідуальному стилі діяльності.

В основі особистості лежить її структура – зв'язок та взаємодія відносно сталих компонентів (сторін) особистості: здібності, темперамент, характер, вольові якості, емоції, мотивація та соціальні установки.

Психічні процеси людини біологічно зумовлені, але визначаються суспільством. Психічні явища формують дії людини. Мислення і почуття здійснюють регуляцію її дій і поведінки. Розвиток психіки людини відбувається під час співпраці з іншими людьми, а основним механізмом такого розвитку є спілкування [3].

В залежності від співвідношення тих чи інших рис, все різноманіття характерів можна класифікувати за домінуючими поведінковими проявами особистості, а саме: гіпертимність; циклоїдність; лабільність; астенонервотичність; сензитивність; психоастенічність; шизоїдність; епілептоїдність; астероїдність; нестійкість; конформність.

Концепція «акцентуованих особистостей» була розроблена К. Леонгардом і ґрунтується на припущенні про наявність основних і додаткових рис особистості [4]. Основних рис значно менше, але вони є стрижнем особистості, визначають її розвиток, адаптацію та психічне здоров'я. При значній вираженості основних рис – тобто акцентуацій особистості, вони накладають відбиток на особистість у цілому, і за несприятливих обставин вони можуть зруйнувати всю структуру особистості. Акцентуації особистості насамперед проявляються в спілкуванні з іншими людьми. Специфіка акцентуацій дозволяє визначити відповідні стилі спілкування – поведінкові моделі.

У процесі життя та роботи над собою, тривалих тренувань будь-яка особа може розвинути звички та моделі поведінки, властиві іншому психотипу, однак у ситуації стресу така особа проявить ознаки свого істинного психотипу.

Неінструментальна оцінка достовірності інформації за умови дотримання низки вимог до процедури дослідження та кваліфікації спеціаліста, який володіє

спеціальними знаннями, порівняння за точністю та надійністю з інструментальними методами, що ґрунтуються на застосуванні поліграфа (лай-детектора, детектора брехні).

Можливості та важливість цього напрямку складно переоцінити, зокрема у сфері протидії злочинності. Відтак профайлінг – це встановлення психологічного профілю особи, що ґрунтується на аналізі особистісних характерологічних проявів та має на меті прогноз потенційних моделей поведінки, а отже й аналіз детермінаційних зв'язків між злочином та особистістю, встановлення психологічного портрета.

Список використаних джерел:

1. Кацавець Р.С. Психологія особистості: навч. посіб. Київ :Алерта. 2021. 134 с. URL: <https://jurkniga.ua/contents/psikhologiya-osobistosti-navchalniy-posibnik.pdf>
2. Психологічний словник-довідник: навч. посіб. / Приходько Ю.О., Юрченко В.І. К.: Каравела, 2020. 418 с. URL: https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/Prykhodko_Yurchenko_2020_PSYKHOL-SLOVNYK-DOVIDNYK_tytul_zmist.pdf
3. Хохліна О. П. Проблема структури особистості у психології. *Юридична психологія*. 2016. № 2. С. 20-32. <https://psychped.naiau.kiev.ua/index.php/psychped/article/download/432/434/>
4. Акцентуації характеру. Типологічна характеристика. URL: <http://medbib.in.ua/aktsentuatsii-haraktera-klassifikatsii.html>